

ЯЦЕНКО
Леонід Петрович — академік НАН України, голова Національного фонду досліджень України, завідувач відділу когерентної та квантової оптики Інституту фізики НАН України

НАЦІОНАЛЬНИЙ ФОНД ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНИ — НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ НАУКОВЦІВ АКАДЕМІЇ

Вельмишановний Анатолію Глібовичу!

Вельмишановні колеги!

Мій виступ має на меті ознайомити вас з діяльністю Національного фонду досліджень України. Однак, перш ніж звернутися до основної теми, я хотів би підтримати пропозицію, яка вже пролунала у виступах попередніх доповідачів, — схвалити доповідь президента НАН України і вважати роботу Національної академії наук у звітному році задовільною. Крім того, як голова постійної комісії НАН України з оцінювання ефективності діяльності наукових установ хотів би висловити вдячність президенту НАН України за високу оцінку її діяльності і висновки про важливість роботи в цьому напрямі.

Отже, діяльність Національного фонду досліджень України регулюється насамперед Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», в якому було визначено його статус та основні завдання. У ст. 49 цього закону записано: «Національний фонд досліджень України є державною бюджетною установою, основним завданням якої є грантова підтримка: 1) фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних та гуманітарних наук; 2) прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки».

Хочу привернути вашу увагу до цього пункту закону у зв'язку з дискусією, яка виникла сьогодні, щодо формування МОН України нового переліку пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності. Там дійсно немає вимоги щодо грантової підтримки фундаментальних досліджень тільки за пріоритетними напрямками, оскільки у процитованому фрагменті закону пріоритетні напрями стосуються лише прикладних досліджень і науково-технічних розробок. Однак зараз триває громадське обговорення запропонованих МОН України змін до Закону України «Про наукову і науково-

технічну діяльність», які, зокрема, стосуються і ст. 49 цього документа. Там є пропозиція, щоб гранти Національного фонду досліджень України на фундаментальні дослідження також розподілялися за пріоритетними напрямками. Якщо такі зміни буде ухвалено і буде затверджено список пріоритетів без фундаментальних досліджень (як це запропоновано наразі), то Фонд не зможе фінансувати проекти, наприклад Інституту теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України.

У чинному законі також записано, що частина фінансування наукової і науково-технічної діяльності (яке загалом мало б становити не менш як 1,7% ВВП) за рішенням Національної ради України з питань розвитку науки і технологій спрямовується на конкурсне фінансування проектів через Національний фонд досліджень України і щороку збільшується. Причому це збільшення грантового фінансування не може відбуватися за рахунок зменшення базового фінансування основної діяльності наукових установ та організацій, оскільки видатки на наукову і науково-технічну діяльність є захищеними статтями видатків Державного бюджету України. На жаль, у реальності не все виходить так добре.

Структура Національного фонду досліджень України складається з голови, який організовує його роботу; Наглядової ради, яка визначає загальну стратегію Фонду та здійснює загальну координацію і контроль за його діяльністю (її функції покладаються на Науковий комітет Національної ради України з питань розвитку науки і технологій); Наукової ради, очолюваної головою Фонду, яка відповідає за формування умов конкурсів, визначення пріоритетів, координацію та контроль проведення експертизи і відбору проектів; дирекції на чолі з виконавчим директором, яка надає технічну та організаційну підтримку у проведенні конкурсів, забезпечує діяльність Фонду як державної бюджетної установи. Функції з управління Фондом виконує Кабінет Міністрів України.

Оцінка проектів, які претендують на грантову підтримку Фонду, здійснюється незалеж-

ними експертами у відповідних галузях науки і техніки. Ані Наукова рада, ані дирекція Фонду не мають можливості втручатися в процес проведення експертизи. Грантова підтримка досліджень і розробок обов'язково передбачає прозорий публічний конкурсний відбір, який здійснюється незалежно від відомчої належності дослідників. Учасниками конкурсних відборів можуть бути юридичні особи будь-якої форми власності. Рішення про надання грантового фінансування конкретному проекту є колегіальним, його приймає Наукова рада на основі результатів проведеної експертизи.

У 2020 р. Національний фонд досліджень України було профінансовано в розмірі 271,7 млн грн, що еквівалентно 8,17 млн євро. Для порівняння наведу минулорічні обсяги фінансування аналогічних структур в інших країнах:

- Естонська дослідницька рада — 42,7 млн євро;
- Чеський науковий фонд — 160 млн євро;
- Польський національний науковий центр — 1,17 млрд євро;
- Японське товариство сприяння науці — 2,22 млрд євро.

Як бачите, нам ще дуже далеко не лише до сусідньої Польщі, а й навіть до невеличкої Естонії.

Створювався Національний фонд досліджень України дуже тяжко. Минуло майже п'ять років, поки ми змогли торік розпочати реальну роботу. Однак, як ви знаєте, тоді почалася пандемія COVID-19 і кошти, передбачені в бюджеті України в 2020 р. на діяльність Фонду, в корегованій версії бюджету планувалося повністю передати в «ковідний» фонд. Для прийняття такого бюджету у Верховній Раді України забракло лише кілька голосів, тому певне фінансування ми все ж отримали, великою мірою завдяки тому, що Фонд вирішив проводити не один великий конкурс, а два — «Підтримка досліджень провідних та молодих учених» і «Наука для безпеки людини та суспільства», тематика якого переважно була спрямована на подолання медико-біологічних, економічних, соціальних, психологічних,

Табл. 1. Результати конкурсів, проведених Національним фондом досліджень України у 2020 р

Наукові галузі	Конкурси			
	Підтримка досліджень провідних та молодих учених		Наука для безпеки людини та суспільства	
	Подано заявок	Виграно проєктів	Подано заявок	Виграно проєктів
Природничі, технічні науки і математика	257	100	172	28
Біологія, медицина, аграрні науки	88	27	203	26
Соціальні і гуманітарні науки	70	14	141	23
Загалом	415	141	516	77

гуманітарних і культурних наслідків пандемії коронавірусної хвороби.

На обидва конкурси подано було 931 заявку, з них оцінено всього 737 заявок, переможцями стали 218 проєктів, а фінансування отримали 216 проєктів.

Так, на конкурс «Підтримка досліджень провідних та молодих учених» було подано 415 заявок від 178 установ; експерти оцінили 316 заявок — 585 залучених експертів надали 1131 експертну оцінку, зокрема 152 оцінки від іноземних експертів. Переміг 141 проєкт з 69 установ (прохідний бал становив 87,3) (табл. 1). Строк виконання проєктів за цим конкурсом становить 3 роки; загальний обсяг фінансування на весь період передбачено у розмірі 975 126 500 грн. У 2020 р. виділено 136,9 млн грн.

На конкурс «Наука для безпеки людини та суспільства» було подано 516 заявок від 228 установ; експерти оцінили 421 заявку — 567 залучених експертів надали 1531 експертну оцінку, зокрема 152 оцінки від іноземних експертів. Перемогли 77 проєктів з 44 установ (прохідний бал становив 83,1) (табл. 1). Строк виконання проєктів за цим конкурсом становить 2 роки; загальний обсяг фінансування на весь період передбачено в розмірі 398 627 226 грн. У 2020 р. виділено 118,4 млн грн.

На проведення експертизи за обома конкурсами витрачено 1,615 млн грн.

Тепер кілька слів про те, як розподілилися проєкти-переможці за відомчою належністю організацій-грантоотримувачів. Як можна ба-

чити з табл. 2, установи НАН України вибороли більш як половину проєктів (51,8%) за конкурсом «Підтримка досліджень провідних та молодих учених», але за конкурсом «Наука для безпеки людини та суспільства» результати Академії децю скромніші (46%).

Якщо розглянути рейтинг грантоотримувачів за кількістю проєктів-переможців, то за конкурсом «Підтримка досліджень провідних та молодих учених» лідером є Київський національний університет імені Тараса Шевченка — 14 проєктів, наступні позиції посіли Інститут теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України — 6 проєктів, Інститут молекулярної біології і генетики НАН України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Іго-

Табл. 2. Розподіл проєктів-переможців за відомчою належністю організацій-грантоотримувачів, у % від загальної кількості

Відомче підпорядкування організацій-грантоотримувачів	Конкурси	
	Підтримка досліджень провідних та молодих учених	Наука для безпеки людини та суспільства
НАН України	51,8	46,0
Заклади вищої освіти	46,8	42,2
Галузеві академії наук	—	10,5
Інші	1,4	1,3

ря Сікорського» і Сумський державний університет — по 5 проєктів.

За конкурсом «Наука для безпеки людини та суспільства» першу позицію рейтингу також займає Київський національний університет імені Тараса Шевченка — 10 проєктів, потім ідуть Інститут молекулярної біології і генетики НАН України — 6 проєктів, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» і Сумський державний університет — по 5 проєктів, Національний університет «Львівська політехніка» — 3 проєкти.

На фінансування Національного фонду досліджень України в 2021 р. передбачено в державному бюджеті 732 млн грн, що становить лише 95% від необхідного обсягу фінансування вже розпочатих проєктів.

Укладати договори з грантоотримувачами на виконання проєктів у поточному році ми почали з великим запізненням, оскільки з початку року Наукова рада Фонду була нелегітимною, і лише 17 березня було затверджено її оновле-

ний склад. Після цього ми провели 15 засідань, на яких затвердили укладені на 2021 р. договори, і з 1 травня переважна більшість проєктів нарешті отримали фінансування.

Також у 2021 р. попередньо заплановано проведення трьох конкурсів з поки що умовними назвами: «безпековий», «обладнання» та «інформаційні технології». У рамках «безпекового» конкурсу, можливо, будуть брати участь проєкти за відкритою військовою тематикою. «Обладнання» — це конкурс наукових проєктів, у якому за додатковим обґрунтуванням можливим буде виділення до 30 млн грн на придбання наукових приладів.

Однак оскільки фінансування Фонду в поточному році не передбачає грантової підтримки нових проєктів, ми плануємо провести ці конкурси, але з початком фінансування проєктів-переможців уже з 2022 р.

Отже, запрошуємо науковців НАН України до участі в конкурсах Національного фонду досліджень України.

Дякую за увагу!